

Trib. 2. *Solaneae* SCHLECHT.

Květy pravidelné, tyčinek 5, někdy nestejně dlouhé (zřídka 4, u některých kulturních druhů 6–8), semeník ze 2 plodolistů, dvoupouzdrý (u pěstovaného rajčete druhotně několikapouzdrý), zárodek svinutý, plod dužnatá nebo vysýchavá bobule nebo tobolka.

2. *Lycium* L. – kustovnice *)

Lycium LINNAEUS Sp. Pl. 191, 1753.

Lit.: HITCHCOCK C. L. (1932): A monographic study of the genus *Lycium* of the western hemisphere. Ann. Missouri Bot. Gard. 19:179–374. – POJARKOVA A. (1950): Species generis *Lycium* L. fructibus rubris, ex Asia media et China. Bot. Mater. Gerb. Bot. Inst. Acad. Nauk SSSR 3:238–278. – FEINBRUN N. et STEARN W. T. (1963): Typification of *Lycium barbarum* L., *L. afrum* L. and *L. europaeum* L. Israel J. Bot. 12:114–123. – SOO R. (1968): Species et combinationes novae florum Europae praecipue Hungariae 7. Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 14:147–156. – RAUSCHERT S. (1973): Zur Nomenklatur der Farn- und Blütenpflanzen Deutschlands. Feddes Repert. 83:645–662. – CHIANG F. (1983): Nomenclatural changes for new sectional delimitation in *Lycium* (Solanaceae) of the New World. Taxon 32:456–458. – PYŠEK P. (1991): Sprout demography and intraclonal competition in *Lycium barbarum*, a clonal shrub, during an early phase of revegetation. Folia Geobot. Phytotax. 26:141–169.

Keře s listy opadavými. Větve zpravidla dl. prutovité, obloukovitě přepadavé, často s kolci. Listy jednoduché, střídavé nebo nahlučené ve svazečcích. Květy jednotlivé nebo po 2–3 v úžlabí listenů, dl. stopkaté; kalich 5četný, zvonkovitý, na plodech vytrvávající; koruna s úzkou trubkou a 5 cípy rozestálými do plochy, růžová, načervenalá nebo bílá; tyčinek 5, vz. 4, nitky srostlé s korunní trubkou do její 1/2, prašníky vejcovité, pukající podélnou rýhou; semeník dvoupouzdrý, blizna hlavatá. Plod bobule, vejcovitá, červená, s četnými semeny. – Asi 80–90(–110) druhů v mírném a subtropickém pásu obou polokoulí; některé druhy též v tropech Jižní Ameriky. – Entomogam.

1. *Lycium barbarum* L. – kustovnice cizí

Tab. 35/4

Lycium barbarum LINNAEUS Sp. Pl. 192, 1753 p. p. quod diagn., obs. et herb., excl. syn. – Syn.: *Lycium halimifolium* MILL. Gard. Dict., ed. 8, no 6, 1768. – *L. turbinatum* VEILLARD in DUH. Traité Arb., ed. 2, 1:119, 1802, nom. illeg. – *L. lanceolatum* VEILLARD in DUH. Traité Arb., ed. 2, 1:123, 1802. – *L. vulgare* DUNAL in DC. Prodr. 13:509, 1852, nom. illeg.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Social. Českoslov., no 1660. – Extra fines: BORNMÜLLER Iter Pers.-Turc., no 3928. – BRAUN-BLANQUET Fl. Raet. Exs., no 455. – SINTENIS Iter Transcasp.-Pers., no 650.

Keř 1–3 m vys., hojně větvený. Větve prutovité, obloukovité, mladé větve světle šedé, nevýrazně 5hranné, lysé, starší špinavě šedé, dřev zelená; kolce tenké, 5 mm dl. Úžlabní pupeny 4–5 pohromadě, skryté pod borkou nebo sotva patrné jako polokruhovitě vypoukliny. Listy jednoduché, krátce řapíkaté, čepel podlouhlá až podlouhle kopinatá, pod 1/2 nebo v 1/2 nejširší, (25–)45–65 (–70) mm dl., (6–)10–17(–25) mm šir., zelená nebo šedozelená, lysá, řapík 5–8 mm dl. Stopky květní 10–20(–25) mm dl., lysé. Kalich zvonkovitý, 4–6 mm dl., lysý, s cípy tupě zašpičatělými; koruna úzce trubkovitá, 15–18 mm v průměru, s cípy rozestálými, růžová, načervenalá, vz. bílá, nevonná; tyčinky z rozvitých květů vyčnívající, nitky na bázi kratičce chlupaté. Bobule vejcovité, 10–15 mm dl., lysé, červené, šarlatově červené, vz. oranžově červené. V–VIII. Ff. Tox.

Variabilita: Proměnlivost pouze ve velikosti rostlin, délce a šířce listů, zbarvení květů, případně tvaru plodů. Drobné odchylky jsou v rámci běžné variability. Schneiderem popsané odrůdy mají spíše hodnotu forem (var. *lanceolatum* C. K. SCHNEIDER – s úzkými listy, var. *subglobosum* C. K. SCHNEIDER – s plody téměř kulovitými).

Ekologie a cenologie: Okraje cest, na zdech nebo podél zdí, na neudržovaných svazích, hrázích, v plotech, na rumišťích. Vyžaduje půdy suché, lehké, živinami bohaté, zásadité. Rychle se šíří a proniká do přirozených porostů v nížinných a středních polohách v některých společenstvech řádu *Prunetalia*, odkud se dostává i do jiných typů fytocenóz.

Rozšíření v ČR: Pouze druhotně a zpravidla na sekundárních stanovištích. Původně vysazovaná dřevina, později samovolně rychle se šířící. Hojně v termofytiku a v přilehlých územích mezofytika, v některých oblastech však proniká i do vyšších poloh mezofytika, v oreofytiku chybí. Od planárního do suprakolinního stupně.

T: ve všech fyt. o. roztr. až hojně. – M: především ve fyt. o. 31. Plz. pah., 32. Křivokl., 34. Plán. hřeb., 36. Horaž. pah., 41. Stř. Povlt., 62. Litomyš. pán., 63. Českomor. mezih., 68. Mor. podh. Vysoč., 69. Želez. hory, 76. Mor. brána, 79. Zlín. vrchy, 83. Ostr. pán.; ojediněle výskyty jsou známy např. z fyt. o. 24. Hor. Poohří, 25. Krušn. podh., 28. Tep. vrchy, 29. Doup. vrchy, 30. Jesen.-rak. ploš., 33. Branž. hvoz. 35. Podbrd., 37. Šum.-novohr. podh., 40. Jihočes. pah., 42. Votic. pah., 50. Luž. hory, 51. Polom. hory, 55. Čes. ráj, 56. Podkrk., 58. Sud. me-

*) Zpracovala A. Skalická

zih., 61. Dol. Poorl., 64. Řičan. ploš., 65. Kutnoh. pah., 67. Českomor. vrch., 71. Drah. vrch., 72. Zábř.-unič. úv., 73. Hanuš.-rychleb. vrch., 74. Slez. pah., 75. Jes. podh., 77. Středomor. Karp., 78. B. Karp. les., 80. Stř. Pobeč., 82. Javorn., 84. Podbesk. pah.

Celkové rozšíření: Původní v jv. Evropě a středozemní části Malé Asie, druhotně v dalších teplejších oblastech Eurasie, v s. Africe a v Severní Americe. Podle některých autorů (např. POJARKOVA 1950) je tento druh původní v Číně, odkud se rozšířil synantropně do ostatních částí světa. – Mapy: MEUSEL et al. 1978:385 (sensu POJARKOVA 1950).

Význam: Dekorativní dřevina především hustými, obloukovitě přepadavými větvemi. Kompaktní porosty tvoří nepropustné živé ploty nevyžadující sestřihávání. Dobře snáší znečištěné

městské prostředí; rychle se šíří kořenovými výhonky a snadno zarůstá neudržovaná místa, rumiště, železniční násypy, výsypky, příkré svahy. Vhodná dřevina k ozelenění frekventovaných míst při dálnicích nebo jiných komunikacích. Snadno se množí kořenovými řízkami. Důležitá nektarodárná rostlina, hojně navštěvovaná včelami i čmeláky. Jedovatý lycin obsažen ve větvích, listech a plodech.

Poznámka: V arboretech nebo botanických zahradách je občas vysazována kustovnice čínská (*Lycium chinense* MILL.) s větvemi zpravidla bez kolců, listy téměř vejčitými a plody většími (15–25 mm dl.); je pěstována spíše k doplnění sortimentu než z okrasných důvodů.

3. *Atropa L. – rulík **

Atropa LINNAEUS Sp. Pl. 181, 1753. – Syn.: *Belladonna* ADANSON Fam. 2:219, 1763.

Lit.: WALLIS T. E. et BUTTERFIELD R. (1939): The flower of *Atropa belladonna* Linn. J. Pharm. Pharmacol. 12:511–533. – BEREŽINSKAJA V. V. et al. (1953): *Belladonna*. Moskva. – PASCHER A. (1959): Über *Atropa*. Flora 148:84–109. – FELKLOVÁ M. (1960): Pěstování a význam rulíku zlomocného (*Atropa belladonna* L.). Živa 8:89–90. – HELTMANN H. (1971): Contribuții la studiul biologiei infloritului mărăgunei (*Atropa belladonna* L.). Comun. Bot. 12:469–480. – PAGANELLI CAPPELLETTI E. M. et CASADORO G. (1977): Leaf surface morphology of *Atropa bella-donna* and of some adulterant species by scanning electron microscopy. Pl. Med. 31:357–366. – HELTMANN H. (1980): Morphologische und phytochemische Untersuchungen an Sippen der Gattung *Atropa* L. Acta Hortic., Hague, 96:101–110. – GHIORGITĂ G. I., APETROAIEI M. et GHEORGHIU A. (1981): Variabilitatea contintutului de principii active in populatii naturale ale speciei *Atropa bella-donna* L. Stud. și Cerc. Biol. 33:97–102. – GOLIASOVÁ K. et HEGEDUŠOVÁ Z. (1993): Rozšíření druhov *Atropa bella-donna* L. a *Hyoscyamus niger* L. na Slovensku. Bull. Slov. Bot. Spoloč. 15:14–16. – SHAW J. M. H. (1997): A deadly nightshade with yellow flowers. Bot. Soc. Brit. Isles News 75:28–29. – YOSHIMATSU K., JAZIRI M., KAMADA H. et SHIMOMURA K. (1997): Production of diploid and haploid transgenic *Atropa belladonna* plants: morphological traits and tropane alkaloid production. Belg. J. Bot. 130:38–46.

Vytrvalé byliny s přímou lodyhou. Listy střídavé nebo zdánlivě vstřícné, řapíkaté, celistvé, celokrajné. Květy jednotlivé; kalich zvonkovitý, 5četný, kališní cípy trojúhelníkovité, za plodu mírně zvětšené a hvězdovitě rozložené; koruna zvonkovitě trubkovitá, s 5 tupě špičatými až zaokrouhlenými cípy; tyčinek 5, nitky při bázi srůstající s korunní trubkou, jejich volné části dole chlupaté; gyneceum ze 2 plodolistů, synkarpní s nákoutní placentou, kolem báze semeníku prstenčitý val, vylučující nektar. Plod kulovitá dužnatá bobule, dvoupouzdrá, mnohosemenná. – Rod pouze se 4 druhy: kromě evropské *Atropa bella-donna* lze v druhové hodnotě uznávat *A. baetica* WILLK. (Španělsko, sz. Afrika), *A. acuminata* ROYLE ex MIERS (Afghánistán, z. Himálaj) a *A. komarovii* BLINOVSKII et SCHALYT (pohoří mezi Turkmenistánem a Íránem). – Protogyn. Entomogam. Endozoochor.

1. *Atropa bella-donna* L. – rulík zlomocný

Tab. 37/1

Atropa bella-donna LINNAEUS Sp. Pl. 181, 1753.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Social. Českoslov., no 1661. – PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 675. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 1072. – Extra fines: Fl. Ital. Exs., no 1531. – Fl. Siles. Exs., no 135.

Vytrvalé byliny. Oddenek krátký, vícehlavý, prstencovitě ztlustlý, s četnými adventivními pupeny, s několika válcovitými, až 1,5 cm tlustými, žlutohnědými kořeny. Lodyha přímá, ve stř. části větvená v šikmo odstávající větve, 50–150(–180) cm vys., oblá, s málo zřetelnými sbíhavými lištami, plná, kratičce žláznatě pyřitá, fialově nabě-

hlá. Lodyžní listy střídavé, na květonosných větvích se zkrácenými internodii zdánlivě vstřícné, nestejně velké, čepel kopinatě vejčitá až vejčitá, popř. eliptická, (7–)9–18 cm dl., (3–)4–8 cm šir., klínovitě zúžená v řapík, špičatá, celokrajná, zvl. na žilkách krátce, většinou žláznatě pyřitá, za sucha snadno vadnoucí. Květy jednotlivé v úžlabí listům podobných listenů, na stopkách 10–14 mm dl., za plodu se prodlužujících až na 30 mm, nicí. Kalich zvonkovitý, ca do 1/2 členěný, 12–14 mm dl., za plodu se zvětšující a hvězdovitě rozkládající, oboustranně krátce žláznatě pyřitý, kališní cípy podlouhle až šir. trojúhelníkovité, 1(–3)žilné; koruna zvonkovitě trubkovitá, 23–31

*) Zpracoval B. Slavík

Tab. 35: 1 *Omphalodes scorpioides*, 1a – kalich s tvrdkami. – 2 *Hyoscyamus albus*. – 3 *H. niger*, 3a – plod, 3b – semeno. – 4 *Lycium barbarum*.

240 *Omphalodes*

